

บทที่ 3

พัฒนาการของมหาวิทยาลัยกับการกลายเป็นสินค้าและบริการของการศึกษา

ในการศึกษาคำนี้สิ่งที่ผู้ทำการศึกษาสนใจก็คือ รูปแบบการจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปเป็นสินค้าได้อย่างไร เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง จากความพยายามปรับเปลี่ยนมหาวิทยาลัยสู่การออกนอกระบบราชการ ในอดีตมหาวิทยาลัยของรัฐบาล สนับสนุนโดยรัฐบาลอย่างเต็มรูปแบบ แต่ในปัจจุบันจากการดำเนินการเพื่อรับมือกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบของมหาวิทยาลัยนั้น มหาวิทยาลัยได้ผูกติดการศึกษาเข้ากับระบบเศรษฐกิจของมหาวิทยาลัยไว้ กระบวนการนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และแนวคิดหลักในการปรับเปลี่ยนเป็นเช่นไร ซึ่งในความจริงแล้วในอดีตมหาวิทยาลัยไม่ได้มีลักษณะเป็นผู้ให้บริการ อย่างน้อยๆ ก็ไม่ได้ถือเอาระบบเศรษฐกิจมาเป็นที่ตั้งอย่างเช่นในปัจจุบัน

จากผลผลิตกลายเป็นสินค้า เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของวิธีการผลิต ซึ่งเดิมเป็นการผลิตเพื่อใช้เอง ผลผลิตเกิดขึ้นจากความต้องการของผู้ผลิตเอง ไปสู่การผลิตเพื่อการแลกเปลี่ยน ซึ่งผู้ที่ต้องการใช้หรือบริโภคผลผลิตนั้นเป็นคนละหน่วยกัน ดังนั้นการอธิบายการกลายเป็นสินค้าของการศึกษาก็คือ การศึกษาถูกดึงมาเป็นกิจกรรมของมหาวิทยาลัยในการหารายได้ของผู้ผลิต ซึ่งหมายถึงผู้ให้บริการได้อย่างไร นั่นหมายความว่าสังคมส่วนหนึ่งจะต้องการการศึกษา โดยการซื้อการให้บริการการศึกษาจากผู้ผลิตหนึ่งๆ

การศึกษาเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงต่อกระบวนการแปลงสรรพสิ่งให้เป็นสินค้า ภายใต้การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ ในการให้คำอธิบายปรากฏการณ์ที่สรรพสิ่งถูกแปรสภาพกลายเป็นสินค้าได้นั้น สังเกตได้ว่าการดำเนินวิถีชีวิตตามปรกติของมนุษย์ กระบวนการยอมรับแบบแผนการดำรงชีวิตและประเพณีกรรมใดๆ จนเป็นที่ยอมรับ เป็นปมเงื่อนไขสำคัญในการทำความเข้าใจกับกระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้า การศึกษาจะแปรสภาพเป็นสินค้าได้ก็ต่อเมื่อสิ่งที่ต้องการซื้อนั้นให้ผลตอบแทนแก่ผู้ซื้อ ดังนั้นการที่จะเข้าใจกระบวนการแปรการศึกษาให้เป็นสินค้าได้นั้น ก็ต้องเข้าใจกระบวนการก่อตัวขึ้นของอุปสงค์ (Demand) ซึ่งหมายถึงความต้องการซื้อด้วย โดยอรรถประโยชน์ในตัวผลผลิตที่กล่าวไปนั้น จะสอดคล้องกับแนวคิดของมาร์กซตามที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 2 คือผลผลิตจะกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่าแลกเปลี่ยนได้นั้น ผลผลิตจะต้องมีมูลค่าใช้สอยที่สังคมต้องการ

ในบทนี้ผู้ทำการศึกษาจะขออภิปรายแยกเป็น 2 ส่วน ในส่วนแรก คือพัฒนาการของมหาวิทยาลัยไทย โดยจะกล่าวถึงความเป็นมาของมหาวิทยาลัย และความพยายามผลักดัน

เปลี่ยนแปลงจากมหาวิทยาลัยของรัฐไปสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้บริการทางการศึกษากลายเป็นสินค้าอย่างเต็มตัวและชัดเจนมากยิ่งขึ้น และส่วนที่ 2 จะกล่าวถึงการกลายเป็นสินค้าและบริการของการศึกษาในมหาวิทยาลัย เนื่องด้วยการบริโภครูปแบบการศึกษาในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การศึกษากลายเป็นสินค้า โดยเริ่มต้นจากทุนนิยม การศึกษากับคุณค่าในการแลกเปลี่ยน บริการทางการศึกษาในฐานะสินค้า มหาวิทยาลัยในฐานะผู้ผลิต (ผู้ให้บริการทางการศึกษา) แรงงานอาจารย์ในฐานะปัจจัยการผลิต และประชาชนผู้ต้องการศึกษาในฐานะลูกค้า เพื่ออธิบายในเรื่องการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของบริการทางการศึกษาที่เกิดขึ้น

3.1 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยไทย

1. ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยไทย
2. พัฒนาการของมหาวิทยาลัยของรัฐสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

3.1.1 ความเป็นมาของมหาวิทยาลัยไทย

มหาวิทยาลัยไทยนั้นเอาแบบอย่างมาจากบางประเทศ แต่เหตุผลในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยในโลกตะวันตกจะมีความแตกต่างกันออกไปจากมหาวิทยาลัยของไทย (วิทย์ วิศทเวทย์, 2526 : 25-26) โดยนักคิดชาวตะวันตกจะมีความคิดเห็นเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก เห็นว่ามหาวิทยาลัยมีไว้เพื่อแสวงหาความจริงและถ่ายทอดความจริงที่ตนค้นพบ มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งชุมชนของผู้เอากรู้มองเห็น โดยไม่คำนึงว่าสิ่งที่ตนเอากรู้เอากเห็นนั้น จะมีประโยชน์ทางด้านวัตถุหรือด้านจิตใจแก่มนุษย์หรือไม่ เป็นการหาความจริงเพื่อความจริง เพราะเชื่อว่าความจริงมีค่าในตัวเอง หากบังเอิญความจริงที่ตนค้นพบนั้น นำเอาไปใช้ประโยชน์แก่มนุษย์ได้ ก็เป็นผลพลอยได้ มหาวิทยาลัยมิได้มีไว้เพื่ออบรมให้เป็นคนดี หรือเป็นคนสมบูรณ์ตามอุดมคติของลัทธิปรัชญาหรือศาสนาใด นั้นเป็นหน้าที่ของสถาบันอื่น มหาวิทยาลัยมิใช่เป็นแหล่งผลิตกำลังคนให้แก่ระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ หรือระบบสังคมวัฒนธรรมแบบใด ตามความเห็นของกลุ่มนี้บุคลากรของมหาวิทยาลัยจะต้องวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด จะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ไม่เข้าไปสนับสนุนหรือขัดแย้งฝ่ายใด เพราะจะทำให้หน้าที่ในการแสวงหาความจริงเสียไป ความจริงที่ได้จะถูกบิดเบือน มหาวิทยาลัยไม่มีหน้าที่แสวงหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพราะจะเป็นเหตุให้ละเลยหน้าที่ในการแสวงหาความจริงที่เป็นสากลและนิรันดร

กลุ่มที่สอง เห็นว่ามหาวิทยาลัยมีไว้เพื่อสนองความต้องการของสังคม ซึ่งสลับซับซ้อนขึ้นทุกวัน ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะสลับซับซ้อนมากขึ้นเช่นกัน การแก้ปัญหาจึงต้องการคนที่มีความรู้ระดับสูง ดังนั้น มหาวิทยาลัยจึงมีหน้าที่ผลิตกำลังคนระดับสูงให้แก่ระบบเศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรมและอื่นๆ ตามความเห็นของกลุ่มที่สองนี้ มหาวิทยาลัยไม่อาจวางตัวเป็นกลางกับปัญหาที่ขัดแย้งกันในสังคม ความรู้เป็นผลของการปฏิบัติที่เกิดขึ้น เป็นแนวทางของการปฏิบัติในลำดับต่อไป และไม่อาจแยกออกจากการปฏิบัติในลำดับต่อไป และไม่อาจแยกออกจากการปฏิบัติได้ ความรู้ไม่มีค่าในตัวเอง แต่มีค่าเพราะเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้นมหาวิทยาลัยจึงต้องรับใช้สังคม

กลุ่มที่สาม เห็นว่ามหาวิทยาลัยมิได้เป็นแหล่งผลิตความรู้ เพื่อความรู้หรือ ผลิตกำลังคน เพื่อสนองตอบต่อระบบการเมือง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรมแบบใดแบบหนึ่งแต่มีไว้เพื่อทำคนให้เป็นคน นั่นก็คือเพื่ออบรมคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ คนที่สมบูรณ์ก็คือคนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับอุดมธรรมของลัทธิปรัชญา ศาสนา หรือความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง โลกที่น่าอยู่มิใช่โลกที่เต็มไปด้วยปรัชญาเมธีหรือรัฐบุรุษที่นำยกย่อง นักบริหารมือดี โรงงานที่ทันสมัย แต่เป็นโลกที่เต็มไปด้วยคนที่มีคุณธรรมความดี ไม่เห็นแก่ตัว มีความสงบสุขทางใจ มหาวิทยาลัยมีหน้าที่จะต้องสร้างโลกอย่างนี้ขึ้นด้วย

ปัจจุบัน ไม่มีมหาวิทยาลัยใดในโลกที่ยึดคติตามกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดดังกล่าวมหาวิทยาลัยโดยทั่วไปคงมีความมุ่งหมายทั้ง 3 เหล่านี้ทั้งนั้น แต่อาจจะเน้นแตกต่างกันมหาวิทยาลัยในยุโรปสมัยกลางนั้น เริ่มต้นด้วยการเป็นแหล่งสอนวิชาชีพ เช่น วิชาแพทย์ วิชากฎหมาย วิชานักบวช อันเป็นความต้องการของสังคมสมัยนั้น มาถึงสมัยฟื้นฟู ศิลปวิทยาการ แนวความคิดของกรีก-โรมัน เริ่มมีอิทธิพลในยุโรป การเน้นความรู้เมื่อความรู้เริ่มก่อตัวขึ้น

ส่วนระบบอุดมศึกษามหาวิทยาลัยของไทยนั้นได้ถือกำเนิดขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นผลจากนโยบายปฏิรูประบบราชการ และนโยบายการจัดการศึกษาสมัยใหม่ของรัฐบาลภายใต้การบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (เดิมคือกระทรวงธรรมการ เปลี่ยนชื่อใน พ.ศ. 2484) ที่ต้องการขยายโครงการรูปการศึกษาตามแบบแผนการศึกษาตะวันตกให้สมบูรณ์ทุกระดับชั้นขึ้น

ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2459 มหาวิทยาลัยแห่งแรก คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ก็ได้จัดตั้งขึ้น โดยมีปัจจัยผลักดันทางสังคมการเมืองหลายด้านด้วยกันดังนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533 : 1-3)

ประการแรก คือ กระแสความคิดเรื่องความทันสมัย ที่ได้มีกระแสความคิดของกลุ่มคนในสังคมไทยทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ที่ต้องการให้สังคมไทยปรับตัวในเรื่องความทันสมัย และมี

ความรู้เทคนิคสมัยใหม่ เพื่อให้ประเทศมีความเข้มแข็งทางสังคมและการเมือง สามารถเผชิญหน้ากับนโยบายจักรวรรดินิยมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก

ประการที่สอง คือ นโยบายการปฏิรูปการปกครอง กับความต้องการกำลังคนในระบบราชการสมัยใหม่ จากการที่รัชกาลที่ 5 ดำเนินนโยบายการปฏิรูปประเทศด้วยการจัดระเบียบบริหารราชการ และการปกครองสมัยใหม่แบบตะวันตกในระบบกระทรวงขึ้น เพื่อสร้างเอกภาพและความเข้มแข็งทางการเมืองการปกครองในระบบรวมศูนย์อำนาจทั้งนี้มีเป้าหมาย เพื่อป้องกันการคุกคามจากลัทธิจักรวรรดินิยม และนโยบายการแสวงหาอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจตะวันตก

ประการที่สาม คือ นโยบายการขยายจัดการศึกษาในประเทศ ในระยะแรก นโยบายการจัดการศึกษาศึกษาสมัยใหม่ของกระทรวงศึกษาธิการให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในระดับประถมและมัธยมศึกษาภายในประเทศ และจัดส่งนักเรียนบางส่วนออกไปศึกษาชั้นอุดมศึกษายังต่างประเทศ ปรากฏผล ในเวลาต่อมาว่า ประสิทธิภาพการศึกษาของนักเรียนไทยในต่างประเทศนั้น ไม่ได้ผลดีนัก เพราะความรู้ขั้นพื้นฐานของนักเรียนไม่ดีพอ รัฐบาลต้องเสียเวลาและงบประมาณอย่างมาก ดังนั้นหลังจากที่รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. 2411 จึงทรงโปรดให้กระทรวงศึกษาธิการ ปรับปรุงการศึกษาภายในประเทศ เพื่อยกมาตรฐานการศึกษาให้ได้ระดับเดียวกับต่างประเทศ เป็นผลให้ในปลายรัชกาลมีแนวคิดในการจัดการอุดมศึกษาขึ้นในประเทศเพื่อเป็นแหล่งคัดเลือกนักเรียนที่มีความรู้พื้นฐานพร้อมพอเพียงในการศึกษาต่อยังมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

ประจวบกับเวลานั้น โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ซึ่งเป็นโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงสังกัดกระทรวงมหาดไทย ประสบปัญหาไม่มีจำนวนนักเรียนเข้าเรียนต่อ ทำให้ต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาวิชาชีพให้หลากหลายขึ้นโดยอาศัยเงินทุนจากเงินที่เหลือจากการสร้างพระบรมรูปทรงม้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรับรูปแบบโรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนกระทรวงเกษตร โรงเรียนราชแพทยาลัย ซึ่งเป็นโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงในสมัยนั้น ให้จัดตั้งเป็นคณะวิชา รวมเป็นสถาบันอุดมศึกษาวิชาชีพชั้นสูงตามข้อเสนอแนะของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าหญิงจุฬาลงกรณ์ราชสุดา ซึ่งเป็นกรรมการท่านหนึ่งในคณะกรรมการชุดนี้พระองค์ท่านทรงต้องการให้ลักษณะสถาบันอุดมศึกษาชั้นสูงในประเทศที่จะจัดตั้งขึ้นนี้เป็น ชั้นอุดมศึกษาอย่างโรงเรียนในประเทศเยอรมนีและฝรั่งเศส เป็นแผนกสอนวิชาต่างๆ คือ กฎหมายและปกครอง การเพาะปลูก ดังนั้นใน พ.ศ. 2456 จึงได้มีการจัดตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นและมีคณะกรรมการโรงเรียน ประกอบด้วยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าหญิงจุฬาลงกรณ์ราชสุดา และเจ้าพระยาพระสมุทรบริรักษ์

ดำเนินการเตรียมการปรับโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ แห่งนี้ให้เป็นมหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2459 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้รับการสถาปนาขึ้นจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนแห่งนี้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรได้เสนอร่างพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2476 ทำให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเป็นตลาดวิชา เป็นนิติบุคคลและไม่ขึ้นกับกรมมหาวิทยาลัย บุคลากรไม่เข้าราชการ เป็นมหาวิทยาลัยลำดับที่สองของไทย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งนี้ถือกำเนิดขึ้นจากโรงเรียนกฎหมาย ซึ่งเป็นโรงเรียนวิชาชีพชั้นสูงในสังกัดกระทรวงยุติธรรมตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2442 ด้วยการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาวิชากฎหมายตามแบบอย่างที่ได้สอนกันในภาคพื้นยุโรป โดยอาศัยผู้สอนจากข้าราชการกระทรวงยุติธรรมที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศยุโรปและผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายของกระทรวงซึ่งเป็นชาวตะวันตก

และสำหรับเป้าหมายของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ถือเป็นการตอบสนองนโยบายรัฐบาลหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2 ประการ คือ ประการแรก เป็นการสอนหลักสูตรวิชาธรรมศาสตร์ ซึ่งมีเนื้อหาการสอนทางด้านกฎหมายในเชิงสังคมศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา และประวัติศาสตร์ และมีรายวิชาทางด้านกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นหลักด้วยวิชาหนึ่ง ประการที่สอง เป็นการตอบสนองนโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่ต้องการให้มีการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาให้แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาต่อในชั้นการศึกษาระดับอุดมศึกษาในชั้นปริญญาบัตร อย่างไรก็ตาม ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยนี้ส่วนใหญ่ก็ไปรับราชการ แม้ในระยะแรกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จะบริหารจัดการโดยอิสระไม่ขึ้นกับหน่วยราชการ แต่ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนฐานะเป็นหน่วยราชการ (เกษม สุวรรณกุล, 2530 : 2) และต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ต่อมาในรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่อีกถึง 3 แห่ง คือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และมหาวิทยาลัยศิลปากร ภายใต้เงื่อนไขสำคัญในยุคที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับการใช้นโยบายสร้างชาติที่มีเป้าหมาย เพื่อการพัฒนาคุณภาพประชากร ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง สำหรับเป้าหมายของมหาวิทยาลัยของทั้ง 3 แห่งมีดังนี้ (ทวงมหาวิทยาลัย, 2533 : 29-30)

มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2485 เพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลที่ต้องการเพิ่มและพัฒนาคุณภาพประชากรโดยขยายการสาธารณสุขและอนามัยให้แก่ราษฎร

รัฐบาลได้วางหลักการเพิ่มประชากร ก็เพื่อหวังผลประโยชน์ที่มีต่อการขยายกำลังทางการผลิต ในทางเศรษฐกิจและการสร้างความมั่นคงให้แก่กองทัพ นโยบายการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแพทย์ รัฐบาลดำเนินการโดยยกฐานะกรมสาธารณสุขขึ้นเป็นกระทรวงโดยการรวมกิจการแพทย์และ พยาบาลทั้งหมดเข้าด้วยกัน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2486 มหาวิทยาลัยแห่งนี้ถือกำเนิดขึ้น เนื่องจากกระทรวงเกษตรได้รับนโยบายเร่งด่วนจากรัฐบาลให้ดำเนินการช่วยเหลือเกษตรกรอย่าง กว้างเป็นครั้งแรกด้วยการพัฒนาระบบสหกรณ์ เทคโนโลยีการเกษตร และชลประทานเพราะถือว่า อาชีพการเกษตรเป็นรายได้หลักของประเทศ

มหาวิทยาลัยศิลปากร มีกำเนิดจากโรงเรียนประณีตศิลปกรรม พ.ศ. 2477 มีฐานะเป็น แผนกของกรมประณีตศิลปกรรม กรมศิลปากร โรงเรียนนี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2480 และได้รับการยกฐานะเป็นกองโรงเรียนศิลปากร เมื่อปี พ.ศ. 2481 ได้รับการยกฐานะอีก เมื่อปี พ.ศ. 2486 เป็นมหาวิทยาลัยศิลปากร สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี แม้ว่าจะมีฐานะเป็น มหาวิทยาลัยโดยพระราชบัญญัติจัดตั้ง แต่พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยนี้ ยังกำหนดให้ อธิบดีกรมศิลปากรเป็นผู้อำนวยการ ในปี พ.ศ. 2495 ได้ย้ายไปสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมและ กลับมาขึ้นกับกระทรวงศึกษาธิการ ในปี พ.ศ. 2501 (เกษม สุวรรณกุล, 2530 : 8) เป้าหมายนั้นก็ เพื่อสนองนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมและสร้างสรรค์สัญลักษณ์ของศิลปะแห่งยุคสมัย เฉพาะของการสร้างชาติขึ้น

หลังจากนั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารมหาวิทยาลัย ด้วยการโอนย้าย สังกัดให้มหาวิทยาลัยทุกแห่งเข้ามาอยู่รวมกัน ภายใต้การบังคับบัญชาของสำนักนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2499 โดยมีองค์ประกอบประสานงานกลาง คือ สภามหาวิทยาลัยแห่งชาติและในเวลาต่อมา มหาวิทยาลัยได้รับผลกระทบโดยตรงจากความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเมืองและการบริหารของ รัฐบาล คือ ใน พ.ศ. 2500 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ก่อการรัฐประหารล้มคณะรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งนโยบายทางการศึกษาของรัฐบาลในสมัยนั้นมีผลมาจากนโยบายทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะหลังจากที่รัฐบาลได้วางแผนกำลังคน และกำหนดแผนการศึกษาให้เป็นส่วน หนึ่งของแผนกำลังคนด้วย จึงทำให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นในหลายรูปแบบทั้ง มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค สถาบันการศึกษาขึ้นมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเปิด และ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ดังนี้ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2533 : 51-99)

การจัดตั้งมหาวิทยาลัยภูมิภาค นั้นมีผลสืบเนื่องจากกระแสความต้องการของราษฎรในภูมิภาคที่ต้องการให้รัฐขยายการจัดการศึกษาให้สูงขึ้นจากระดับมัธยมศึกษา กระแสความเคลื่อนไหวนี้มีความสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ ตามแผนพัฒนาท้องถิ่นดังกล่าวมาแล้ว ดังนั้นหลักการของมหาวิทยาลัยภูมิภาคทั้งสามแห่งคือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (พ.ศ. 2506) มหาวิทยาลัยขอนแก่น (พ.ศ. 2507) และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (พ.ศ. 2508) จึงเป็นหลักการร่วม ที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจภูมิภาคว่า จะต้องมีสถาบันอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยภูมิภาค ทำหน้าที่ศูนย์กลางการศึกษาชั้นสูงในภูมิภาค มีบทบาทในการผลิตกำลังคน ซึ่งมาจากภูมิภาค ให้มีทักษะความรู้ความสามารถในการตอบสนองความต้องการและกระตุ้นความเติบโตทางเศรษฐกิจในภูมิภาค และเป็นการกระจายโอกาสทางการศึกษาสู่ภูมิภาค เพื่อที่ราษฎรในภูมิภาคไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพ ดังนั้น การจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคจึงเป็นการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของคนในภูมิภาค และบทบาทของมหาวิทยาลัยภูมิภาคเองยังสามารถประสานความร่วมมือทางวิชาการ สร้างสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างดี

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูงกว่าปริญญาบัณฑิตเพียงแห่งเดียวของไทย ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 ในช่วงระหว่างการดำเนินแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 ซึ่งหน้าที่ของสถาบันแห่งนี้ก็คือมีหน้าที่จัดการศึกษาในชั้นการศึกษาระดับปริญญาโทเท่านั้น เน้นกระบวนการเรียนการสอน การวิจัย และการฝึกอบรม เพื่อให้ได้นักศึกษาที่มีความสามารถเข้ารับการศึกษิตตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้มหาวิทยาลัยได้ใช้วิธีการศึกษาที่เน้นการศึกษาด้วยตนเอง และกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติเป็นหลัก

สำหรับวิทยาลัยเอกชนนั้น เอกชนหลายรายที่ดำเนินการจัดการอาชีวศึกษาในสายบริหารธุรกิจการพาณิชย์อยู่แล้วนั้นมีความต้องการยกฐานะให้เป็นสถาบันอุดมศึกษาจึงเคลื่อนไหวขออนุมัติการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนผ่านรัฐบาล จึงทำให้ใน พ.ศ. 2505 สภาการศึกษาดำเนินการกำหนดหลักการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ภายใต้กรอบนโยบายอุดมศึกษา ให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนสามารถจัดหลักสูตรอุดมศึกษา 3 ปี ในระดับที่ต่ำกว่าปริญญาตรีเท่านั้น และต้องจัดการศึกษาภายใต้ขอบเขตพระราชบัญญัติอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2508 สำหรับวิทยาลัยเอกชนรุ่นแรก ส่วนใหญ่จึงเป็นวิทยาลัยที่สอนสาขาวิชาชีพสายบริหารธุรกิจเลขานุการ และช่างเทคนิคชั้นกลาง วิทยาลัยเหล่านี้ได้แก่ วิทยาลัยกรุงเทพฯ วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต สมาคมหอการค้า วิทยาลัยเกริก วิทยาลัยเทคนิคไทยสุริยะ เป็นต้น อย่างไรก็ตามอีก 6 ปี ต่อมา วิทยาลัยเอกชนเหล่านี้สามารถดำเนินการปรับวิทยฐานะทางการศึกษาได้ถึงระดับปริญญาตรี หลังจากรัฐบาลได้อนุมัติให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยเปิดของรัฐบาลขึ้นใน พ.ศ.

สำหรับปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นนั้น เป็นผลจากปัญหาที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ไม่คาดคิดมาก่อนนั้น คือ ปัญหาด้านมัธยมศึกษาเนื่องจากอัตราการขยายตัวของปริมาณนักเรียนมัธยมศึกษาชั้น จนทำให้มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่มีอยู่เวลานั้นไม่สามารถรองรับปริมาณผู้สอบเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยได้ ทำให้ปริมาณผู้สำเร็จการศึกษามัธยมปลายตกค้าง ไม่สามารถผ่านการสอบคัดเลือกศึกษาต่อเพิ่มมากขึ้นทุกปี ถึงแม้ว่าได้มีการจัดตั้งวิทยาลัยเอกชน เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาขึ้นตั้งแต่โอกาสดังกล่าวนี้ตกอยู่ในกลุ่มคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหรือค่อนข้างดีที่สำคัญใน พ.ศ. 2513 สภาการศึกษาแห่งชาติยังคงยืนยันหลักการจำกัดปริมาณนักศึกษาตามนโยบายผลิตกำลังคนเพื่อการพัฒนาและสภาฯ ได้ทำการควบคุมนโยบายการบริหารมหาวิทยาลัยในด้านนี้อย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการควบคุมในด้านงบประมาณแผ่นดิน เหตุที่สภาฯ ไม่เห็นด้วยกับการขยายการรับนักศึกษาเพิ่ม เนื่องจากเกรงว่า คุณภาพผู้สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ต่ำลง อันจะเป็นผลกระทบต่อมาตรฐานการศึกษาในมหาวิทยาลัย นอกจากนี้สภาการศึกษา ยังต้องการให้มีการใช้นโยบายการศึกษาที่เป็นการเบนความนิยมให้ผู้ศึกษาชั้นมัธยมหันไปศึกษาต่อสายอาชีวศึกษาแทนการเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย

จากการที่มหาวิทยาลัยเข้าไปสังกัดการบริหารงานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมาตรการนี้ไม่สอดคล้องกับความต้องการของมหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาวิชาชีพแขนงอื่นๆ เวลานี้ที่ต่างต้องการแยกระบบบริหารมหาวิทยาลัยเป็นอิสระเฉพาะของตนเอง และมหาวิทยาลัยเองมีความพอใจที่สามารถดำเนินการร่วมกันจนสามารถจัดตั้งทบวงมหาวิทยาลัย ถึงแม้จะยังคงสังกัดอยู่กับสำนักนายกรัฐมนตรีก็ตาม ดังนั้นจากการที่หลักการสร้างเอกภาพทางการศึกษาด้วยการรวมระบบการศึกษาทั้งหมดเข้ามาอยู่ในสังกัดเดียวกันของคณะกรรมการปฏิรูป ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากสถาบันการศึกษาหลายระดับนั้น มีผลให้ต่อมาส่วนของระบบอุดมศึกษาเองนั้นได้พัฒนาทบวงมหาวิทยาลัย แยกออกจากสำนักนายกรัฐมนตรี มีฐานะเป็นทบวงอิสระได้ใน พ.ศ.2520 และยังได้รับการโอนย้ายและดูแลกำกับกับสถาบันอุดมศึกษาอีก 2 แห่งได้รับการยกฐานะขึ้นเทียบเท่ามหาวิทยาลัย คือ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งต่อมา คือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าและยังได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเปิดแห่งใหม่ คือ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช ใน พ.ศ. 2521 ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนามหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้นในเชิงปริมาณเนื่องจากเป็นผลจากกระแสผลักดันจากข้อเรียกร้องเพื่อความสามารถทางการศึกษาของกลุ่มนักศึกษาและคณาจารย์ในสถาบันการศึกษาวิชาชีพชั้นสูง และกระแสเรียกร้องโอกาสการศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยของกลุ่มผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาและการศึกษาสายอื่นที่เทียบเท่า กระแสความต้องการดังกล่าวซึ่งเป็นผลกระทบจากปัญหาการพัฒนาประเทศนั่นเอง

พัฒนาการของมหาวิทยาลัยดังที่กล่าวมานี้ เป็นความพยายามที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการศึกษาในรูปแบบต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวคิดสำคัญที่เด่นชัดมาพร้อมกับพัฒนาการที่ต้องการจะเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการศึกษาและจะทำให้มหาวิทยาลัยเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดนั้น ก็คงจะหนีไม่พ้นแนวคิดของการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบราชการ เปลี่ยนมหาวิทยาลัยของรัฐในปัจจุบัน เป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั่นเอง

3.1.2 พัฒนาการของมหาวิทยาลัยของรัฐสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

จากการที่มีการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยได้ในปี พ.ศ. 2517 ได้มีการกำหนดแนวทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่พึงประสงค์ไว้หลายประการ ประการหนึ่งคือ “ดำเนินการตามเป้าหมาย เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นระบบอิสระโดยไม่เป็นส่วนระบบราชการ โดยใช้ระยะเวลาช่วงท้ายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 3 และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 4 เตรียมการเพื่อการออกจากระบบราชการ โดยให้มีสภาพเป็นระบบอิสระในระยะต้นแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติระยะที่ 5 หน่วยประสานงานภายนอกระหว่างรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยควรกลายเป็นคณะกรรมการจัดสรรเงินอุดหนุนมหาวิทยาลัย” (คณะกรรมการวางพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษา อ้างถึงใน ทบวงมหาวิทยาลัย, 2536 : 4)

ผลของการปฏิรูปการศึกษาในส่วนนี้ เกิดขึ้นน้อยกว่าแนวคิดของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ แต่อย่างไรก็ดี ความพยายามที่จะให้มหาวิทยาลัยมีความอิสระในการบริหารงานได้กระทำมาอย่างต่อเนื่อง และเมื่อทบวงมหาวิทยาลัยได้ริเริ่มโครงการจัดทำแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี (พ.ศ. 2533-2547) ขึ้นในปี พ.ศ. 2530 แผนดังกล่าวได้กำหนดนโยบายพร้อมทั้งมาตรการในด้านการบริหารไว้ ประการหนึ่งคือ “ให้มีการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาของรัฐไปสู่รูปแบบที่มีทั้งเป็นส่วนราชการ และไม่เป็นส่วนราชการอยู่ในสถาบันเดียวกัน จนถึงรูปแบบมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการตามความพร้อมและศักยภาพ ส่วนสถาบันอุดมศึกษาของรัฐที่จะจัดตั้งใหม่ให้มีการบริหารในรูปแบบมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการ” ดังนั้น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จึงจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2533 เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่เป็นส่วนราชการที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกของประเทศ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2536 : 4) และจากการพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาให้มีความอิสระและคล่องตัว จึงทำให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ (พ.ศ. 2535) และมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง (พ.ศ. 2541) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่มีไม่ส่วนราชการในเวลาต่อมา

เมื่อรัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรี ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามความในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรพุทธศักราช 2534 หลังจากที่คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ(รสช) นำ

โดย พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ได้ยึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติเมื่อวันที่ 4 เมษายน 2534 ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันอุดมศึกษาประการหนึ่งคือ "พัฒนาระบบบริหารสถาบันอุดมศึกษาของรัฐให้มีความเป็นอิสระคล่องตัวมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น" (ทบทวมหาวิทยาลัย, 2536 : 10)

ทบทวมหาวิทยาลัยได้นำนโยบายที่รัฐบาลแถลงต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติมาจัดทำ "แผนปฏิบัติการเพื่อดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทบทวมหาวิทยาลัย" โดยกำหนดมาตรการสำคัญเพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาของรัฐสังกัดทบทวมหาวิทยาลัยได้พิจารณาและดำเนินการเป็น 2 ลักษณะ (ทบทวมหาวิทยาลัย, 2536 : 10) คือ

1. การพัฒนามหาวิทยาลัย/สถาบันไปสู่มหาวิทยาลัยในกำกับรัฐบาลด้วยการแก้ไขพระราชบัญญัติ โดยใช้พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีเป็นตัวอย่าง
2. การแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบต่างๆ เพื่อให้มหาวิทยาลัย/สถาบันมีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้นโดยยังคงอยู่ในระบบราชการ

ทบทวมหาวิทยาลัยจึงได้เชิญอธิการบดีมหาวิทยาลัย/สถาบันของรัฐทุกแห่งมาร่วมประชุมเพื่อชี้แจงมาตรการดังกล่าว เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2534 ในการประชุมครั้งนี้ รัฐมนตรีว่าการทบทวมหาวิทยาลัยได้ชี้แจงต่อที่ประชุมว่ามหาวิทยาลัย / สถาบัน ได้ต่อสู้เรื่องความเป็นอิสระมาร่วม 30 ปี แล้วแต่ไม่สำเร็จ เพราะหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องมีทัศนคติว่ามหาวิทยาลัย/สถาบันเป็นหน่วยราชการเช่นเดียวกับกับราชการอื่นๆ จึงไม่ควรทำอะไรที่แตกต่างไปจากอื่นจนกระทั่งปี พ.ศ. 2533 ได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารีขึ้น มีรูปแบบเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ แต่ไม่เป็นส่วนราชการ รัฐบาลจะจัดสรรงบประมาณให้เป็นเงินอุดหนุนทั่วไป โดยไม่เกี่ยวข้องในรายละเอียดรัฐมนตรีว่าการทบทวมหาวิทยาลัยเป็นผู้กำกับผู้กำกับดูแลแต่เพียงผู้เดียว ขณะนี้ ถือได้ว่าเป็นนิมิตหมายที่ดีสำหรับมหาวิทยาลัย/สถาบัน ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายไว้ชัดเจนที่จะให้มหาวิทยาลัยมีอิสระและคล่องตัวในการบริหาร

แรงกระตุ้นสำคัญที่ผลักดันมหาวิทยาลัยของรัฐออกนอกระบบราชการ จะเห็นได้ว่าแนวคิดมหาวิทยาลัยออกนอกระบบในประเทศไทยนั้น เริ่มเด่นชัดมาพร้อมๆ กับการปฏิรูประบบการศึกษาในปี 2517 ซึ่งกำหนดแนวทางว่าสถาบันอุดมศึกษาจะต้องเป็นระบบอิสระ ไม่เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ จนกระทั่งปี 2534 รัฐบาลในสมัยนั้นแถลงนโยบายต่อรัฐบาล เสนอทางเลือกให้มหาวิทยาลัย 2 แนวทางคือ คงอยู่ในระบบราชการต่อไป แต่ต้องแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ ให้คล่องตัวมีประสิทธิภาพมากขึ้น หรือออกนอกระบบราชการ

จากนั้นแนวทางการออกนอกระบบราชการเริ่มมีความเป็นจริงมากขึ้น คือในช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF - International Monetary Fund และธนาคารเพื่อการพัฒนาเอเชีย หรือ ADB (Asian Development Bank) ผลักดันให้รัฐบาลไทยจะต้องดำเนินการแปรรูปการศึกษา โดยแจ้งเหตุผลว่ารัฐบาลไทยใช้งบประมาณการเงินการคลังเพื่อสนับสนุนการศึกษาสูงเกินความจำเป็น ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงมีมติเห็นชอบให้แปรรูปมหาวิทยาลัยเมื่อวันที่ 27 ม.ค.2541 ตามเงื่อนไขการกู้เงินของ ADB ที่ระบุชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยของรัฐทุกแห่งต้องเปลี่ยนสถานภาพเป็น "มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล" หรือออกนอกระบบราชการ ภายในปี 2545

เงินกู้ด้านการศึกษาคือเป็นส่วนหนึ่งของโครงการเงินกู้เพื่อปรับโครงสร้างทางสังคม (Social Sector Program Loan) เติบ่อนุมัติเมื่อวันที่ 12 มี.ค.2541 เป็นจำนวน 800 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (ประมาณ 20,000 ล้านบาท)

การออกนอกระบบราชการของมหาวิทยาลัย สื่อถึงเสรีภาพในการจัดการและผลิตบริการการศึกษา ผู้เรียนมีเสรีภาพที่จะเลือกเรียน ผู้เข้าเรียนจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายตามจริง การจัดการศึกษาอยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาและเลี้ยงตนเองได้ โดยการที่ต้องจัดหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่พึงเกิดขึ้น โดยรายได้ที่จัดหานั้นส่วนสำคัญที่ปฏิบัติกันทั่วไปก็คือ ค่าเล่าเรียน ค่าบำรุงและค่าธรรมเนียม หรืออาจเรียกชื่ออย่างอื่นที่เรียกเก็บเอาจากผู้เรียน ในบางกรณี อาจมีรายได้จากการประกอบธุรกิจประเภทอื่นที่ควบคู่หรือเกี่ยวพันกับธุรกิจการศึกษา หรืออาจมีกองทุนหรือมูลนิธิเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนทางการเงินด้วย

การออกนอกระบบราชการยังไม่สามารถทำได้ทันที มหาวิทยาลัยของรัฐทั้งหมด 20 แห่งจะต้องยกร่างพ.ร.บ.มหาวิทยาลัยและเสนอให้คณะรัฐมนตรีอนุมัติเสียก่อน ซึ่งภายหลังจากที่ ครม. มีมติให้แปรรูปภายในปี 2545 เสียงของบรรดาข้าราชการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ถือว่าเป็นกลุ่มแรกๆ ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงแตกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายที่เห็นด้วยกับการนำมหาวิทยาลัยออกนอกระบบก็จะเห็นว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย ทำให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นเลิศทางวิชาการ และเหตุผลอื่นๆ บางส่วนคือจะทำให้อัตราเงินเดือนเพิ่มขึ้น

ขณะที่ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย ก็มีเหตุผลทั้งที่เกี่ยวข้องกับตัวเองโดยตรง เช่นกลัวว่าไม่มีความมั่นคงในการทำงาน จะทำงานแบบเช้าชามเย็นชามเหมือนเดิมไม่ได้ จะถูกตรวจสอบ และวัดประสิทธิภาพในการทำงานหนักขึ้น แต่ก็มีบางส่วนที่มีความเห็นต่อระบบการศึกษา เกรงว่า

มหาวิทยาลัยจะกลายเป็นมหาวิทยาลัยที่รับใช้ภาคธุรกิจมากขึ้น โอกาสที่ลูกคนจน-คนชั้นกลางจะเข้าศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยที่มีน้อยอยู่แล้ว ก็จะน้อยลงไปอีก ภาวะเสี่ยงแตกทำให้มหาวิทยาลัยหลายแห่งไม่สามารถดำเนินการออกนอกระบบได้ทันภายในปี 2545 ตามเป้าหมายของเอดีบี อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการถกเถียงของบรรดาบุคลากรในมหาวิทยาลัย กลับพบว่าเสียงของภาคประชาชนที่มีความเห็นต่อเรื่องนี้แผ่วเบายิ่งนัก

3.2 กลายเป็นสินค้าและบริการของการศึกษา

1. ทุนนิยมการศึกษากับคุณค่าในการแลกเปลี่ยน
2. บริการทางการศึกษาในฐานะสินค้า
3. มหาวิทยาลัยในฐานะผู้ผลิต (ผู้ให้บริการทางการศึกษา)
4. แรงงานอาจารย์ในฐานะปัจจัยการผลิต
5. ประชาชนผู้ต้องการศึกษาในฐานะลูกค้า

3.2.1 ทุนนิยมการศึกษากับคุณค่าในการแลกเปลี่ยน

จากแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์การเมืองมาร์กซิสต์ การที่นายทุนเป็นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิต จ้างคนงานมาผลิต และผลผลิตตกเป็นของนายทุนเพื่อขายในตลาด ทำให้จุดมุ่งหมายในการผลิตของทุนนิยมแตกต่างจากความสัมพันธ์การผลิตก่อนทุนนิยม ตลอดจนต่างจากการผลิตสินค้าอย่างง่ายด้วย ซึ่งในการผลิตสินค้าอย่างง่ายนั้น ผู้ผลิตเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและสินค้า เขาทำการผลิตแล้วนำไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นที่ต้องการเพื่อมาบริโภค การผลิตสินค้าอย่างง่ายแม้จะมีการแลกเปลี่ยน แต่จุดมุ่งหมายของการผลิตเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยสินค้า เพื่อสนองความต้องการบริโภคของผู้ผลิตเอง วงจรผลิตสินค้าอย่างง่ายจึงกลายเป็น สินค้า-เงิน-สินค้า หรือ C - M - C ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้หมายถึง การศึกษาเพื่อสนองความต้องการของผู้ผลิต(ผู้ต้องการศึกษา)นั่นเอง แต่สำหรับการผลิตสินค้าแบบทุนนิยม การผลิตมีจุดมุ่งหมายเพื่อสะสมโภคทรัพย์เพื่อกำไร นายทุนใช้เงินลงทุนในปัจจัยการผลิตและแรงงาน ผลิตสินค้าขายในตลาด แลกกลับเป็นเงิน และได้กำไรเพื่อนำไปลงทุนซ้ำในขอบข่ายที่ใหญ่โตมากขึ้นเรื่อยๆ การผลิตในทุนนิยมเป็นการผลิตเพื่อสะสมความมั่งคั่ง สะสมกำไรอย่างไม่รู้จักสิ้น การผลิตมิใช่เพื่อให้ได้สินค้ามาสนองความต้องการโดยตรง แต่เพื่อกำไร วงจรของการผลิตในทุนนิยมจึงกลายเป็น เงิน-สินค้า-เงิน หรือ M - C - M' โดยที่ M' ในตอนท้ายหมายถึงมูลค่า เงินที่มากกว่า M ในตอนเริ่มต้น โดยปริมาณความมั่งคั่ง

M' นี้จะถูกใช้ลงทุนต่อไปอีกเพื่อเพิ่มปริมาณขึ้นเรื่อยๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุดรอบแล้วรอบเล่า โดยใน การศึกษานี้หมายถึงการที่มหาวิทยาลัยได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการทางการศึกษา(หน่วยขาย ปริณญาบัตร) ด้วยการลงทุนจัดบริการทางการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดใน ระบบทุนนิยม

การศึกษากลายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวของมันมากขึ้นเรื่อยๆ มาตามยุคสมัย ซึ่งจะเห็นได้ว่า การศึกษาในปัจจุบันนี้ ไม่ได้มีเพียงมูลค่าการใช้สอย และมูลค่าเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังมีมูลค่าใน การแลกเปลี่ยนผ่านระบบเงินตราด้วย จากระบบคุณค่าในสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่เศรษฐกิจทุน นิยม สภาพทางสังคมจึงไม่ใช่แต่เพียงสถาปนาบรรดาศักดิ์เช่นในสังคมศักดินา แต่เป็นเรื่องการแสดง สถานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งในยุคสมัยนี้คุณค่าของเงินตรามีความสำคัญอ้างอิงถึงสถานภาพทางสังคม ด้วย รวมทั้งขนาดของการใช้จ่ายในการศึกษาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ศึกษา และครอบครัวที่ชัดเจนอย่างหนึ่ง

ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษาในยุคปัจจุบันมีอยู่ว่า ประชาชนคนไทยเริ่มยอมรับมากขึ้นว่า การศึกษาเป็นเรื่องของการลงทุน ผู้เป็นพ่อแม่จำนวนไม่น้อยยอมทุ่มทุนการใช้จ่ายเพื่อการศึกษาของ บุตรธิดา โดยมูลเหตุของการลงทุนเพื่อการศึกษาต่อระดับมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับปัจจัยนานัปการ ดังนี้ (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, 2544: 225-227)

“*ประการแรก* การที่โครงสร้างของระบบการศึกษามีลักษณะเป็นขั้นบันได (Open-endedness) ได้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น อย่างมาก เพราะเท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน การศึกษาในระดับขั้นหนึ่งเป็นเพียงมรรคสำหรับไต่เต้าขึ้นไป ศึกษาต่อในขั้นต่อไปเรื่อยๆ จนถึงระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นขั้นสุดยอดแห่งความเป็นดารา โดยที่ไม่มีการศึกษาในระดับหรือประเภทใดที่มีลักษณะเป็นการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ (Terminal Education) ชนิดที่จักนำไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพให้สมศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ได้ ระบบ โรงเรียนที่เรานำเข้ามาจากประเทศอุตสาหกรรม จึงเป็นระบบที่มุ่งผลิตชนชั้นนำโดยแท้

ประการที่สอง อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยจะมีมากน้อยเพียงใด สิ่งหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า “รสนิยม” ของผู้บริโภค เมื่อพิจารณาถึงเหตุจูงใจของ ประชาชนที่จะใช้จ่ายเงินเพื่อการศึกษา เราอาจจำแนกเหตุจูงใจดังกล่าวนี้ได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ เหตุจูงใจประการแรกเป็นผลมาจากการยึดถือว่า การใช้จ่ายเพื่อการศึกษาเป็นการใช้จ่ายเพื่อการ บริโภค การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นมรรคในการยกสถานะของตนในสังคม จุดมุ่งหมายที่มีใช่ ตัวเงิน (Non-pecuniary Objectives) ในการ “ซื้อ” บริการทางการศึกษา ไม่เพียงแต่จะปรากฏใน

รูปของฐานะและความมีหน้ามีตาในสังคมเท่านั้น หากทว่ายังอยู่ที่ความสุขอันได้จากการศึกษาหาความรู้ในเรื่องต่างๆ อีกด้วย เหตุจูงใจประการที่สองเป็นเหตุจูงใจในรูปตัวเงิน (Pecuniary Objectives) การใช้จ่ายเพื่อการศึกษาเป็นการใช้จ่ายเพื่อการลงทุน การศึกษามีลักษณะเป็นทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งช่วยเพิ่มพูนประสิทธิภาพการผลิต และการศึกษาเป็นมรรคในการยกระดับรายได้ของผู้มีโอกาสในการศึกษานั้น ยากที่จะระบุได้ว่า เหตุจูงใจสองประเภทที่กล่าวถึงนี้ ประเภทใดเป็นเหตุจูงใจที่สำคัญที่สุดในกรณีของเมืองไทย แต่เราอาจกล่าวได้โดยทั่วไปว่า หาก "รสนิยม" ของประชาชนแปรเปลี่ยนไปในทิศทางที่ทำให้มีการใช้จ่ายเพื่อศึกษามากขึ้น อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยก็ย่อมเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว แม้ในขั้นนี้จะไม่ผิदनกว่า ความแพร่หลายของการศึกษาที่มีมากขึ้นและความตระหนักในความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการยกฐานะทางเศรษฐกิจ ได้มีส่วนสำคัญที่มีผลให้ "รสนิยม" ของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ทำให้มีความต้องการบริการการศึกษาในมหาวิทยาลัยเพิ่มขึ้น

ประการที่สาม อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับจำนวนและอัตราการเพิ่มขึ้นของนักเรียนในแต่ละระดับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำนวนและอัตราการเพิ่มขึ้นของนักเรียนที่สำเร็จชั้นศึกษาตอนปลาย

ประการที่สี่ อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยจะมีมากน้อยเพียงขึ้นอยู่กับเงินของบิดามารดา ผู้ปกครอง หรือตัวนักเรียนที่มีสิทธิศึกษาต่อนั่นเอง แม้ว่าค่าเล่าเรียนที่เรียกเก็บในมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยของรัฐ จะอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ แต่การศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่จะต้องมีค่าใช้จ่ายในรูปค่าเล่าเรียนและค่าใช้จ่ายอื่นๆ เช่น ค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าอาหาร ค่าที่พัก ค่าเสื้อผ้า ฯลฯ เท่านั้น หากทว่ายังมีค่าเสียโอกาส (Opportunity Cost) ในรูปของเงินได้อันพึงได้หากเลือกทำงาน แทนที่จะเลือกศึกษาต่อ (Foregone Earnings) อีกด้วย ดังนั้น เงินได้ของครอบครัวจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการกำหนดอุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย

ประการที่ห้า อุปสงค์ในการเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย จะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับอัตราค่าเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย หากอัตราค่าเล่าเรียนที่ต้องเสียต่ำกว่าในสภาวะสมดุล (Equilibrium Price) ย่อมทำให้เกิดอุปสงค์ส่วนเกิน (Excess Demand) ขึ้น

ประการสุดท้าย ความแตกต่างของเงินเดือนระหว่างบัณฑิตปริญญาตรีกับผู้สำเร็จประโยคมัธยมศึกษาตอนปลาย ย่อมมีส่วนสำคัญในการกำหนดอุปสงค์ในการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ในปัจจุบันโครงสร้างอัตราเงินเดือนซึ่งกำหนดโดยรัฐบาลเป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดอัตราเงินเดือนใน

ภาคเอกชน หากผู้สำเร็จประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายได้เงินเดือนยิ่งต่ำกว่าบัณฑิตปริญญาตรี มากเพียงใด แรงจูงใจในการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยก็จะมีมากเพียงนั้น"

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมในยุคของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนับเป็นเหตุ ปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ประชาชนมีความต้องการบริการศึกษาเพิ่มขึ้น และนี่เองที่เป็นสาเหตุ พื้นฐานที่ทำให้ภาวะการแข่งขันในระบบการศึกษาทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้น แต่ความต้องการบริการ การศึกษาที่เพิ่มขึ้นนี้มีได้เป็นเพราะประชาชนเห็นอานิสงส์ของการศึกษามากขึ้นเพียงประการเดียว เท่านั้น หากยังเป็นเพราะนโยบายอัตราค่าเล่าเรียนของรัฐบาลด้วย การที่รัฐบาลเก็บค่าเล่าเรียนต่ำ กว่าต้นทุนการผลิตเป็นอันมาก ทั้งในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีผลเสมือนหนึ่งการให้เงิน อุดหนุนในรูปแบบแฝง (Implicit Subsidy) แก่ผู้มีโอกาสรับบริการการศึกษาของรัฐ ประชาชนจึง แย่งชิงกันที่จะรับเงินอุดหนุนดังกล่าวนี้ เพราะนโยบายค่าเล่าเรียนอัตราต่ำทำให้อัตราผลตอบแทน ในการลงทุนด้านการศึกษาสูงกว่าปกติ

เมื่อสังคมทุนนิยมในยุคปัจจุบันมีความต้องการการศึกษาเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การศึกษาจึงได้กลายสภาพไปเป็นสินค้า โดยมีมหาวิทยาลัยรับเป็นผู้ผลิตบริการการศึกษาให้ ประชาชนผู้ต้องการการศึกษา วิถีผลิตปรับเปลี่ยนไปสู่การผลิตสินค้า ผลผลิตที่ถูกผลิตขึ้นจะ เป็นไปเพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยผลผลิตจะมีมูลค่าหรือไม่นั้น จะขึ้นอยู่กับกาหนด ของสังคมไม่ใช่เพราะผู้ผลิต การตัดสินใจของผู้ผลิตสินค้าอะไรหรือลักษณะอย่างไรให้เป็น ที่ต้องการของสังคม จึงหมายความว่า สินค้าชิ้นๆ จะต้องมียุคค่าใช้สอยสำหรับสังคม จึงจะมีมูลค่า สำหรับการแลกเปลี่ยน ดังนั้น การทำให้ผลผลิตกลายเป็นสินค้าได้นั้น ลักษณะหรือรูปแบบของ ผลผลิตจะถูกกำหนดจากความต้องการของสังคม

บริการการศึกษาในสังคมไทยแปรสถานะเป็นสินค้าอย่างเห็นได้ชัด บริการการศึกษามีใช้ วิชาความรู้ที่ถ่ายทอดตามความพึงพอใจของผู้ทรงความรู้อีกต่อไป หากแต่กลายเป็นสินค้า ที่มีการ ซื้อขายกันในตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างศิษย์กับอาจารย์มิใช่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รับความรู้กับ ผู้ให้ความรู้ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างต้องมีจวัตรปฏิบัติต่อกันตามจารีตวัฒนธรรมแต่โบราณ หากแต่ ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย และกิจวัตรปฏิบัติกำลังแปรเปลี่ยน ไปสู่ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของสินค้า ยิ่งระดับการศึกษาสูงมากเพียงใด การเปลี่ยนแปลงนี้ก็จะ เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นเพียงนั้น แม้ภาพการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะไม่แผ่ขยายไปสู่ชนบท แต่ก็ เป็นสิ่งที่คาดได้ว่าเกิดขึ้นในไม่ช้า

เมื่อบริการการศึกษาแปรสถานะเป็นสินค้า ผู้บริโภคย่อมต้องการลักษณะความหลากหลายของสินค้า (Product Differentiation) แต่สถาบันการศึกษาของรัฐมีอาจผลิตบริการที่มีลักษณะหลากหลายได้มากนัก トラบเท่าที่ ยังคงมีการควบคุมการผลิตอย่างเข้มงวด แต่เมื่อมีการผ่อนคลายการควบคุม สถาบันการศึกษาของรัฐจึงสามารถสนองต่อความต้องการของประชาชน ผู้บริโภคได้มากขึ้น และด้วยเหตุที่รัฐบาลควบคุมการจัดการการศึกษาระดับอุดมศึกษาน้อยกว่าระดับอื่นๆ มหาวิทยาลัยจึงสามารถผลิตบริการอุดมศึกษาที่มีลักษณะหลากหลายได้ โครงการจัดการศึกษาเป็นภาษาอังกฤษกำลังผุดขึ้นเป็นดอกเห็ดในมหาวิทยาลัยต่างๆ เพื่อสนองต่อความต้องการของชนชั้นกลางที่มีอำนาจซื้อมากขึ้น โครงการ Mini MBA อุบัติขึ้นเพื่อสนองความต้องการของภาคธุรกิจเอกชน ทุกอย่างนี้ก็เพื่อสนองความต้องการที่มีลักษณะหลากหลายนั่นเอง

เมื่อระบบแลกเปลี่ยนสินค้าขยายตัวมากขึ้น ความสำคัญของสินค้าและเงินตราก็จะทวีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น สินค้าไม่ได้แค่เพียงถูกผลิตเพื่อนำไปแลกเปลี่ยนระหว่างกันเพื่อบริโภค แต่สินค้านั้นรวมทั้งเงินตรายังได้กลายเป็นปัจจัยของการสะสมความมั่งคั่ง อันมาซึ่งการให้ความสำคัญทางด้านวัตถุ (สินค้าและเงินตรา) ของมนุษย์มากยิ่งขึ้นจนกลายเป็นลักษณะเด่นชัดในสังคมทุนนิยม สินค้าทุนถูกผลิตขึ้นจะเป็นไปเพื่อตอบสนองคนที่มีอำนาจซื้อ มากกว่าการตอบสนองสังคมโดยรวม ทั้งนี้ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ผู้ผลิต ผลิตสินค้าและการแลกเปลี่ยนเพื่อแสวงหากำไร นอกจากนี้ระบบทุนนิยมจะแปรสภาพผลผลิตต่างๆ ในสังคมให้กลายเป็นสินค้าแทบทั้งสิ้น เพื่อแสวงหากำไรและการสะสมความมั่งคั่งอย่างไม่สิ้นสุด

3.2.2 บริการทางการศึกษาในฐานะสินค้า

ในประเทศตะวันตกที่ภาคอุตสาหกรรมเป็นกลจักรขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศที่สำคัญ มหาวิทยาลัยจำนวนมากทำหน้าที่รับใช้ภาคอุตสาหกรรมอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม มีงานวิจัยและการศึกษาเน้นการสร้างสรรคองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อปรับปรุงการผลิตในภาคอุตสาหกรรมให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และเน้นศักยภาพในการแข่งขัน ในสังคมเหล่านี้ มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นองค์กรผลิตความรู้และบุคลากรที่สำคัญ ได้รับเงินอุดหนุนและบริจาคจากทั้งรัฐ ภาคเอกชน และประชาชน

บริบทของมหาวิทยาลัยในสังคมไทยนั้นแตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยในสังคมตะวันตก โดยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยไทยเป็นเพียงองค์กรที่ผลิตบุคลากรป้อนระบบราชการเท่านั้น ต่อมาเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวมากขึ้น มหาวิทยาลัยก็เน้นการผลิตทรัพยากรมนุษย์และกำลังคนเพื่อตอบสนองความต้องการของระบบเศรษฐกิจด้วย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

มหาวิทยาลัยไทยทำหน้าที่หลักเป็นเพียงหน่วยผลิตบุคลากรโดยอาศัยภูมิปัญญาความรู้จากสังคมตะวันตก มิได้ทำหน้าที่ผลิตองค์ความรู้ใหม่ และเสริมสร้างแนวคิดและวิทยาการที่ก้าวหน้า เพื่อรองรับการเติบโตตามวิถีทางของสังคมไทย

สถานะของบริการการศึกษากำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างสำคัญในท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนี้ในอดีตกาล การศึกษาเล่าเรียนอาศัยวิธีการฝากตัวกับผู้มีวิชา ไม่ว่าจะเป็นผู้รู้หนังสือ ช่างฝีมือ หมอพื้นบ้าน หรือผู้มีวิชาอื่นใด เมื่อระบบโรงเรียนแบบตะวันตกยังไม่เข้ามาสยามประเทศ การศึกษาเล่าเรียนกระทำกันในวัดหรือตามบ้านและสำนักของผู้ทรงความรู้ โดยที่ผู้ต้องการวิชาต้องปรนนิบัติรับใช้ผู้มีวิชา การถ่ายทอดวิชาเป็นไปอย่างไม่มีระบบแบบแผนขึ้นอยู่กับน้ำใจของผู้มีวิชาว่าจะยินดีถ่ายทอดวิชามากน้อยเพียงใด ในเมื่อวิชามิได้จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้จึงไม่แพร่หลาย และผู้มีวิชามักจะมีอาการหวงวิชาปรากฏอยู่เนื่องๆ จนวิชาความรู้บางอย่างบางประการสูญหายไปตามมรดกกรรมของผู้มีวิชา

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีวิชากับผู้ต้องการวิชาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ใน ความหมายที่เข้าใจกันแต่ดั้งเดิม กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่วิชาความรู้เป็นแกนหลัก ในการเชื่อมสัมพันธ์ ในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ ครูบาอาจารย์เป็นผู้มีพระคุณเพราะเป็นผู้ ถ่ายทอดวิชาแก่ลูกศิษย์ โดยที่ลูกศิษย์มีหน้าที่ในการสนองคุณอาจารย์ การสนองคุณปรากฏใน รูปการปรนนิบัติรับใช้อาจารย์และจงรักภักดีต่อผู้เป็นอาจารย์ ครูบาอาจารย์มิได้เรียกร้อง ผลตอบแทนในรูปตัวเงินใดๆ แม้ว่าการถ่ายทอดวิชาในบางกรณีมีจารีตธรรมเนียมที่ผู้ต้องการวิชา ต้องจ่ายค่าขึ้นครู แต่ค่าขึ้นครูหาได้เป็นราคาของบริการการศึกษาไม่ เพราะเก็บเพียงน้อยนิด และ เก็บเพียงเพื่อให้มีความรู้สึกว่าการได้มาซึ่งวิชามิใช่ปราศจากหยาดเหงื่อแรงงานเสียเลยที่เดียว กระนั้นก็ตาม สังคมไทยแต่โบราณมิได้มีจารีตการเก็บค่าเล่าเรียน อย่างน้อยที่สุดไม่มีจารีตที่ครูบา อาจารย์เรียกร้องค่าเล่าเรียนจากผู้เป็นศิษย์ การจ่ายค่าเล่าเรียน เป็นไปโดยสมัครใจที่ผู้เป็นศิษย์ เสนอแก่ครูบาอาจารย์ โดยที่ ค่าเล่าเรียนมิได้จ่ายเป็นตัวเงิน หากแต่จ่ายเป็นสิ่งของดังเช่นผลหมากรากไม้ อาหาร และสินค้าหายากอื่นๆ และอาจมิได้จ่ายเมื่อเริ่มเรียนวิชา หากแต่จ่ายตามเทศกาล แม้เมื่อได้วิชาแล้ว ผู้เป็นศิษย์ก็ยังให้สิ่งของแก่อาจารย์เป็นครั้งคราว

การจ่ายค่าเล่าเรียนเป็นตัวเงินเป็นปรากฏการณ์ใหม่ ภายหลังจากนำเขาระบบโรงเรียนจาก ตะวันตก แม้ในขั้นต้นรัฐบาลมิได้เก็บค่าเล่าเรียนโดยตรง แต่ก็มี การเก็บ ค่าเล่าเรียนโดยอ้อม ด้วยการเก็บภาษีอากรเพื่อนำรายได้มาใช้จ่ายในการจัดการศึกษา มาภายหลังจึงได้มีการเก็บค่าเล่าเรียนโดยตรงจากผู้รับบริการการศึกษา ยิ่งรัฐบาลขยายบทบาทในการจัดการศึกษามากเพียงใด และยิ่งการศึกษาเอกชนขยายตัวมากเพียงใด ปรากฏการณ์การเก็บค่าเล่าเรียนก็ยิ่งขยายตัวมาก

เพียงนั้น นัยสำคัญของปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ก็คือ การได้มาซึ่งบริการการศึกษาต้องมีการจ่ายราคา ดังนั้นบริการศึกษาจึงแปรสภาพเป็นสินค้ามากยิ่งขึ้น

ในทัศนะของนักเศรษฐศาสตร์ บริการการศึกษามีสถานะเป็นสินค้ามาตั้งแต่ต้นหาได้เป็นปรากฏการณ์ภายหลังการนำเข้าระบบโรงเรียนจากตะวันตกไม่ เพียงแต่การชำระค่าเล่าเรียนมีระบบที่แตกต่างกัน ในอดีตกาล ค่าเล่าเรียนชำระในรูปแบบบริการแรงงานและสิ่งของ (Payment in Kind) แต่ได้ค่อยๆ พัฒนามาเป็นการชำระในรูปแบบตัวเงิน (Payment in Cash) การชำระค่าเล่าเรียนในรูปแบบบริการแรงงานและสิ่งของในอดีตกาลนั้น เนื่องเพราะระบบเศรษฐกิจไทยยังมีลักษณะเป็นระบบการแลกของกับของ (Barter Economy) ต่อเมื่อพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Exchange Economy) ค่าเล่าเรียนจึงชำระเป็นตัวเงินมากขึ้น

พลังเศรษฐกิจทุนนิยม ทั้งระดับโลกและระดับภายในประเทศ จะยังคงแผ่ขยายอิทธิพลในภาคการศึกษาต่อไปในอนาคตเท่าที่เห็น ผลที่ตามมาก็คือ ไม่เพียงแต่บริการการศึกษามีลักษณะความเป็นสินค้ามากขึ้นเท่านั้น หากแต่ผลกระทบที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือความเป็นสาธารณะของสินค้า (Publicness of Goods) ของบริการการศึกษาจะลดลง ในขณะที่ความเป็นเอกชนของสินค้า (Privateness of Goods) มีมากขึ้น

การขยายบทบาทของภาคเอกชนในการผลิตบริการการศึกษา ย่อมทำให้บริการการศึกษาในส่วนที่เป็นสินค้าเอกชนขยายตัว สถาบันการศึกษาเอกชนย่อมผลิตบริการการศึกษาสนองตอบผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Benefits) ของผู้บริโภค บริการการศึกษาที่ให้ประโยชน์สังคม (Social Benefits) นอกเหนือไปจากผลประโยชน์ส่วนบุคคล จะมีการผลิตน้อยกว่าระดับที่เหมาะสม (Optimal Level) หากกลไกราคาครอบงำการจัดสรรทรัพยากรในภาคการศึกษาเสียแล้ว ทรัพยากรย่อมถูกผันไปใช้ในการผลิตบริการการศึกษาในส่วนที่เป็นสินค้าเอกชน และละเลยการผลิตส่วนที่เป็นสินค้าสาธารณะ

ไม่เพียงแต่นโยบายการถ่ายโอนการผลิตบริการการศึกษาให้แก่ภาคเอกชน (Privatization) จะมีส่วนผลักดันให้ลักษณะความเป็นสินค้าของบริการการศึกษามีมากขึ้นเท่านั้นนโยบายการจำกัดกำลังคนภาครัฐ ประกอบกับนโยบายการจำกัดทรัพยากรทางการคลังมีผลในการกดดันให้มหาวิทยาลัยของรัฐต้องขายสินค้าด้วย มหาวิทยาลัยของรัฐหลายต่อหลายแห่งจำเป็นต้องแสวงหารายได้ด้วยการขายบริการอุดมศึกษามากขึ้น ความเป็นสินค้าของบริการการศึกษาจึงไม่ได้เป็นผลจากการเติบโตใหญ่พลังเศรษฐกิจทุนนิยมเท่านั้น หากยังเป็นผลจากนโยบายของรัฐด้วย

3.2.3 มหาวิทยาลัยในฐานะผู้ผลิต (ผู้ให้บริการทางการศึกษา)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจสังคมทำให้มหาวิทยาลัยรับบทบาทในเรื่องการจัดการการศึกษามากขึ้น การขยายตัวของเศรษฐกิจทำให้สังคมต้องการคนที่มีความรู้มากยิ่งขึ้น ซึ่งมหาวิทยาลัยในฐานะผู้ให้บริการการศึกษามีบทบาทค่อนข้างน้อยในการกำหนดรูปแบบบริการทางการศึกษา บริการทางการศึกษาจะถูกผลิตขึ้นเพื่อตอบสนองตลาด ทุกมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องผลิตบริการที่ทำให้มหาวิทยาลัยได้ประโยชน์ทางด้านรายได้เป็นที่ตั้ง ซึ่งรูปแบบการจัดบริการการศึกษาในเชิงแสวงหารายได้เริ่มเห็นมานานแล้ว โดยรูปแบบมหาวิทยาลัยในกรุงเทพ ส่วนใหญ่จะมีโครงสร้างการให้บริการที่คล้ายคลึงกัน

จนในปีการศึกษา 2549 นับเป็นจุดครั้งสำคัญครั้งหนึ่งของระบบการศึกษาไทย ซึ่งบังเกิดผลกระทบแล้ว

ปี 2549 เป็นปีที่ออกนอกระบบอย่างเป็นทางการของมหาวิทยาลัยของรัฐ อันมีเหตุผลจากที่รัฐบาลเชื่อว่าจะทำให้มหาวิทยาลัยมีการบริหารจัดการที่คล่องตัวขึ้น

ปี 2549 เป็นปีที่มหาวิทยาลัยของรัฐจะยกเลิกระบบการเอนทรานซ์ ไปสู่ระบบการรับตรง (admission) ที่เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาการกวดวิชาของนักเรียน

ปี 2549 ที่จะมีการปฏิรูประบบการเงินเพื่อพัฒนาอุดมศึกษา (ICL) โดยงบประมาณอุดหนุนที่ให้นักเรียนนักศึกษาที่มีสัดส่วนในการลงทุนเพิ่มมากขึ้น โดยคราวนี้อุดหนุนผ่านตัวนักศึกษาโดยตรงแทนที่จะอุดหนุนผ่านผู้จัดการศึกษาเช่นปัจจุบัน

นั่นหมายความว่า ผู้เรียนจะต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากเดิม และจำนวนผู้เรียนจะเป็นตัวกำหนดความอยู่รอดของมหาวิทยาลัย และเป็นเหตุผลให้มหาวิทยาลัยต่างต้องแข่งขันกันดึงตัวนักศึกษาเข้าสู่สถาบันของตนให้มาก

เหตุผลทั้ง 3 ประการ ส่งผลให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า มหาวิทยาลัยต่างๆ จะกลายเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการค้าไปหมดหรือไม่ นักศึกษาจะถูกมองว่าเป็นสินค้า เป็นผลิตภัณฑ์ และเพื่อการบริการ มากกว่าจะตอบโจทย์ในมิติอุดมศึกษาเพื่อปวงชนและอุดมศึกษาเพื่อความเป็นเลิศตามปรัชญาของการปฏิรูปการศึกษาที่เคยได้วางไว้

สภาพการณ์อุดมศึกษาไทยในขณะนี้ มหาวิทยาลัยของรัฐทุกมหาวิทยาลัยต้องพร้อมรับมือกับการออกนอกระบบ มหาวิทยาลัยของรัฐจึงต้องทำการปรับเปลี่ยน และหาแนวทางเพื่อให้เลี้ยง

ตนเองอยู่ในสังคมทุนนิยมได้ต่อไป มหาวิทยาลัยของรัฐผลิตสินค้าขึ้น(ผลิตหลักสูตรต่างๆ)เพื่อตอบสนองคนที่มีอำนาจซื้อมากกว่าการตอบสนองสังคมโดยรวม ทั้งนี้ก็เป็นผลต่อเนื่องมาจากระบบทุนนิยมซึ่งเป็นระบบที่ผู้ผลิต ผลิตสินค้าและการแลกเปลี่ยนเพื่อแสวงหากำไรและการสะสมความมั่งคั่งอย่างไม่สิ้นสุด

ซึ่งที่จริงแล้วการออกนอกระบบของมหาวิทยาลัยเป็นสิ่งที่ดี หากมีการปรับบทบาทของมหาวิทยาลัยในฐานะที่มีการเรียนการสอนเป็นบทบาทหลักสู่มหาวิทยาลัยแห่งการวิจัย สร้างองค์ความรู้และชี้นำสังคมด้วยงานวิจัยซึ่งจะเป็นบทบาทที่สำคัญที่สุด

แต่ในช่วงของการเปลี่ยนถ่ายที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยขาดทิศทางและเป็นไปในลักษณะตัวใครตัวมัน การเปลี่ยนแปลงในวันนี้จึงไม่ชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยจะไปสู่สังคมแบบในรูปไหน ซึ่งการขาดทิศทางและการปรับตัวออกนอกระบบที่ผิดเพี้ยนไป ทำให้ส่งผลกระทบต่ออย่างยิ่งกับคุณภาพการศึกษาไทย

3.2.4 แรงงานอาจารย์ในฐานะปัจจัยการผลิต

การลงทุนเพื่อผลิตบริการทางการศึกษาของมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีปัจจัยในการผลิต ซึ่งก็คือทุนที่ใช้ในการดำเนินการ โดยสามารถแบ่งทุนได้เป็น 2 ประเภท คือ ทุนคงที่ (Constant Capital) และทุนผันแปร (Variable Capital) ซึ่งแรงงานอาจารย์เป็นทุนผันแปรที่มีส่วนสัมพันธ์กับการผลิตโดยตรง และเป็นแรงงานหลักที่สามารถสร้างมูลค่าส่วนเกินให้กับมหาวิทยาลัย โดยความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของปัจจัยการผลิต (มหาวิทยาลัย) และแรงงาน (อาจารย์) สามารถดูได้จากลักษณะโครงสร้างของมหาวิทยาลัยนั่นเอง

ก. ความสำคัญของแรงงานต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมการศึกษา

แรงงานอาจารย์ถือว่ามีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดในอุตสาหกรรมบริการการศึกษา เพราะ อาจารย์อยู่ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและให้บริการในการถ่ายทอดความรู้แก่นักศึกษาโดยตรง จากคำกล่าวที่ว่า “ครูเป็นแม่พิมพ์ของชาติ” คงสะท้อนหน้าที่ของครูอาจารย์ได้พอสมควร ยิ่งไปกว่านั้น คุณภาพของนักศึกษาจะดีเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับแม่พิมพ์เครื่องนี้เป็นสำคัญ

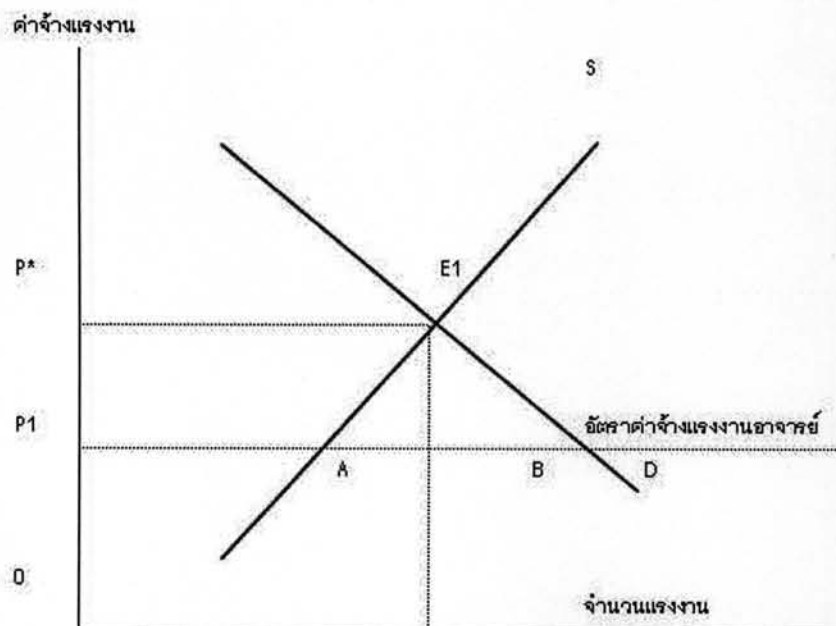
หากพิจารณาภาระหน้าที่หลักของแรงงานอาจารย์ในมหาวิทยาลัย (หากพิจารณาในฐานะที่มหาวิทยาลัยเป็นองค์กรผลิตหน่วยหนึ่ง) อาจารย์มีหน้าที่คล้ายกับฝ่ายผลิตสินค้า (บริการทางการศึกษา) และทำการเคลื่อนย้ายสินค้านั้นไปยังบุคคลที่มีความต้องการในรูปของการเรียนการ

สอน หากกล่าวในเชิงอุปมา หากในอุตสาหกรรมต่างๆ ไปไม่มีเครื่องผลิตสินค้าย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ฉันใด การไม่มีอาจารย์ย่อมทำให้อุตสาหกรรมการศึกษาดำรงอยู่ไม่ได้ฉันนั้น

การวิพากษ์วิจารณ์และการเรียกร้องเกี่ยวกับคุณภาพอาจารย์อย่างมากมาย เป็นเครื่องแสดงถึงความสำคัญของอาจารย์ต่อระบบการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า อุตสาหกรรมนี้เป็นอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอุตสาหกรรมอื่นอย่างลึกซึ้งและส่งผลกระทบต่อทั้งเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ จึงเป็นธรรมดาที่สังคมจะต้องคาดหวังถึงคุณภาพที่ดีของอาจารย์จนกลายเป็นคุณภาพในอุดมคติด้วยซ้ำไป

ข. ปัญหาการขาดแคลนแรงงานอาจารย์ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

เนื่องจากแรงงานอาจารย์ถือเป็นแรงงานชนิดหนึ่งที่มีการเสนอขายกันในตลาดแรงงาน หากพิจารณาตามกลไกตลาดของ Neo-Classic ซึ่งผู้ขายแรงงานย่อมมีความต้องการเสนอขายแรงงาน (Supply) มากเมื่อได้รับค่าจ้างตอบแทนสูง ในขณะที่ผู้ซื้อแรงงานกลับมีความต้องการจ้างแรงงาน (Demand) ต่ำเมื่อค่าจ้างอยู่ในระดับสูง ดังภาพที่ 3.1

ภาพที่ 3.1 อุปสงค์และอุปทานต่อแรงงานอาจารย์

D และ S เป็นอุปสงค์และอุปทานต่อแรงงานอาจารย์ตามลำดับ หากกลไกราคาทำงานอย่างเต็มที่ ระดับค่าจ้างแรงงานจะอยู่ ณ ระดับราคาคุณภาพ (P^*) ซึ่งจะไม่มีอุปสงค์ส่วนเกิน อย่างไรก็ตาม ค่าจ้างแรงงานอาจารย์โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยของรัฐจะมีการกำหนดอัตราเงินเดือนที่ต่ำกว่าระดับราคาคุณภาพ สมมติว่ากำหนดอัตราเงินเดือนที่ P_1 ผลก็คือ เกิด Excess Demand เท่ากับ AB จำนวนแรงงานอาจารย์จึงมีจำนวนน้อยกว่าที่ควรจะเป็นและไม่เพียงพอต่อการตอบสนองต่อความต้องการการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า อุตสาหกรรมการบริการการศึกษาในมหาวิทยาลัยเกิดภาวะขาดแคลนแรงงานอาจารย์มาตลอด

ยิ่งไปกว่านั้น การกำหนดอัตราเงินเดือนที่ต่ำเกินไป ทำให้เกิดปัญหาสมองไหลไปสู่องค์กรอื่นที่จ่ายผลตอบแทนมากกว่า ภาครัฐจึงสูญเสียบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูง หากมองในระดับประเทศแล้ว การที่บุคลากรย้ายไปทำงานให้กับภาคธุรกิจอื่นที่สามารถใช้ความรู้ความสามารถที่ดีกว่าย่อมไม่ใช่เรื่องเสียหาย แต่หากมองในระดับองค์กรแล้ว องค์กรที่สูญเสียผู้มีความรู้ความสามารถไปย่อมส่งด้านลบต่อการดำเนินงานอย่างแน่นอน หากพัฒนาบุคลากรขึ้นมาไม่ทันกับที่ต้องสูญเสียไป (สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย (ช), 2545: 3-9)

เมื่อเป็นเช่นนี้ สังคมจึงประนีประนอมโดยยอมรับให้อาจารย์มหาวิทยาลัยสามารถหารายได้ในทางอื่นได้ ผลก็คือ เวลาที่ใช้ในด้านวิชาการอันได้แก่การค้นคว้าหาความรู้และการวิจัยลดลงเพราะต้องนำไปใช้หารายได้ในทางอื่นๆ ทำให้คุณภาพในการผลิตบริการทางการศึกษาลดลงเกิดการขาดแคลนคุณภาพทางการศึกษาและส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมอื่นๆ ทั้งหมดด้วย

ค. บทบาท, สถานภาพที่เปลี่ยนแปลงไปของแรงงานอาจารย์ในยุคสมัยทุนนิยม

ไม่เพียงแต่เงินเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดวิชามากขึ้นเท่านั้น หากทว่าพฤติกรรมของผู้มีวิชาก็แปรเปลี่ยนไปอย่างสำคัญอีกด้วย ในอดีตกาล ครูบาอาจารย์ไม่เคยต้องขายวิชา แต่การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยม ประกอบกับการที่รัฐบาลละเลยมิได้จัดสวัสดิการแก่ผู้มีอาชีพครูบาอาจารย์อย่างพอเพียง อาจารย์จึงต้องคิดขายวิชา การเรียนการสอนในภาคพิเศษหลังชั่วโมงตามปกตินับเป็นอุทาหรณ์ของความข้อนี้ แต่การเรียนการสอนในภาคพิเศษเป็นบริการที่ขายได้มิใช่เป็นเพราะมีผู้เสนอขายเพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องมีผู้เสนอซื้อด้วย การเรียนการสอนในภาคพิเศษจักต้องเป็นบริการที่มีลักษณะหลากหลาย (Differentiated Product) ที่ให้ประโยชน์แก่ผู้เรียนคุ้มค่ากับราคาที่ต้องจ่าย การซื้อขายบริการการเรียนการสอนในพิเศษจึงจะเกิดขึ้น

เมื่ออาจารย์คิดหาวิชา ผลกระทบสำคัญย่อมเกิดแก่มาตรฐานทางจริยธรรมเมื่อบริการ การศึกษาแปรสภาพเป็นสินค้ามากยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ย่อมแปรเปลี่ยนไป จากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กับผู้รับ มาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค หรือผู้ขายกับ ผู้ซื้อ มาตรฐานทางจริยธรรมของครูแต่ดั้งเดิมเป็นมาตรฐานที่ก่อเกิดจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ เมื่อความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์อ่อนตัวลงเนื่องจากเงินเข้ามามีบทบาทใน ตลาดบริการการศึกษามากยิ่งขึ้น มาตรฐานทางจริยธรรมของอาจารย์ย่อมแปรเปลี่ยนไป ความดี ความงาม และความยุติธรรมจะค่อยๆ ลดความสำคัญลงในฐานะที่เป็นรากฐานทางจริยธรรมของ อาจารย์ พลังเศรษฐกิจทุนนิยมจะเข้ามามีบทบาทในการกำหนดบรรทัดฐานทางจริยธรรมของ อาจารย์มากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่อาจารย์จำนวนมากมิได้ให้คะแนนนิสิตตามหลักคุณธรรม หากแต่ให้คะแนนนิสิตตามหลักผลประโยชน์ กล่าวคือ นิสิตคนใดที่เรียนในภาคพิเศษ ก็จะทำให้ คะแนนสูง มาตรฐานการศึกษาจะเข้มงวดน้อยกว่าในภาคปกติ แต่คนใดที่เรียนในภาคปกติ มาตรฐานความเข้มงวดก็จะสูง

ภาพของอาจารย์ในฐานะปุชนิยบุคคลได้แปรเปลี่ยนไปอย่างสำคัญ แต่เดิมอาจารย์ส่วนใหญ่ไม่ต้องดิ้นรนหารายได้ อย่างน้อยรายได้ในการประกอบอาชีพอาจารย์มากพอที่จะมีมาตรฐาน การครองชีพตามสมควร สังคมไทยจึงมีครูที่เป็นผู้คงแก่เรียนและมีวัตรปฏิบัติอันงดงามจนได้รับยก ย่องเป็นปุชนิยบุคคลได้ แต่ในปัจจุบันการแสวงหาปุชนิยบุคคลในระบบมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องยาก นัก เพราะบัดนี้อาจารย์กำลังกลายสภาพเป็นผู้ประกอบการทางวิชาการ (Academic Entrepreneur) ไม่เพียงแต่จะขายวิชาด้วยมรรควิธีต่างๆ เท่านั้น หากยังเป็นผู้จัดบริการขนส่งให้แก่ นิสิตในมหาวิทยาลัย บางคนถึงกับเป็นผู้แทนขายสินค้าในฐานะที่เป็นกลไกของระบบการขาย โดยตรง (Direct Sale) และบ้างก็เป็นผู้ขายกรรมธรรม์ประกันชีวิตอีกด้วย

ด้วยเหตุที่รัฐบาลชุดแล้วชุดเล่านับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมามีได้สนใจ ปรับปรุงสวัสดิการของครูอาจารย์ นับแต่ระดับอนุบาลศึกษาจนถึงอุดมศึกษา จนเป็นเหตุให้ครู อาจารย์ไม่สามารถทนกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้ ในด้านหนึ่ง การขยายตัวของลัทธิ บริโภคนิยม (Consumerism) มีส่วนเร่งเร้าความต้องการใช้จ่ายในการบริโภคของครูอาจารย์อย่าง สำคัญแต่ในอีกด้านหนึ่ง เงินเดือนครูอาจารย์มิได้ปรับเพิ่มขึ้นต่อความต้องการในการบริโภค ด้วย เหตุดังนี้เองครูอาจารย์จึงต้องกลายเป็นผู้ประกอบการทางวิชาการ ภาพลักษณ์ของผู้ประกอบการ ทางวิชาการปรากฏสู่สายตานักเรียนทุกเมื่อเชิ้อวัน จนยากที่จะถือว่าครูอาจารย์เป็นปุชนิยบุคคลอีก ต่อไป

อีกปัญหาหนึ่งของแรงงานอาจารย์ในมหาวิทยาลัยของรัฐ คือปัญหาสมองไหลจากระบบราชการซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาคุณภาพอาจารย์ เพราะไม่สามารถสร้างอาจารย์เพื่อทดแทนการไหลได้ทัน จนทำให้มหาวิทยาลัยยอมผ่อนมาตรฐานในการรับอาจารย์ลงมาก

3.2.5 ประชาชนผู้ต้องการศึกษาในฐานะลูกค้า

สิ่งที่เริ่มเห็นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อประชาชนต้องกลายเป็นลูกค้าของมหาวิทยาลัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาจเกิดขึ้นดังนี้

1. เปลี่ยนฐานะจาก "ลูกศิษย์" เป็น "ลูกค้า" มีอำนาจต่อรองสูงต่อผู้รับจ้างสอน
2. ลูกค้าต้องจ่ายแพงเพราะรัฐถือว่าได้ผลตอบแทนแก่ตนเองสูงเมื่อจบการศึกษา
3. ลูกค้าจะไม่มีจิตสำนึกต่อสังคม ประเทศชาติ เพราะไม่มีการปลูกฝัง เสริมสร้าง พัฒนาอย่างจริงจัง และคิดว่าตนเองลงทุนเป็นหลัก ต้องรีบถอนทุนคืนให้เร็วที่สุด
4. ลดโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคนจนและคนชั้นกลาง โดยคนจนจะกู้ยืมเงินกองทุนชนชั้นท่อมตัว พ่อแม่คนชั้นกลางจะต้องจำนำ จำนองทรัพย์สินเพื่อส่งลูกเรียนจนเดือดร้อน วุ่นวาย